

УДК 378.14

О. Б. Слоньовська,

кандидат педагогічних наук, старший викладач

(Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова Національного авіаційного університету)

ОСОБЛИВОСТІ АСПЕКТІВ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті висвітлено роль міжкультурної комунікації під час вивчення іноземних мов. Комунікативний підхід до вивчення мови сприяв переміщенню інтересу до мовленнєвої комунікації і до умов, що забезпечують її успішне протікання. Визначено, що інтеркультурна комунікація характеризується розумінням та порозумінням, тобто: розуміти чуже і водночас бути зрозумілим, спілкуючись чужою мовою. Зроблено висновок, що асоціація слів, їх сприйняття відображають специфіку культури, певні історичні процеси і несуть у собі крайнозначчу інформацію, що й слід враховувати при вивченні іноземних мов.

Постановка проблеми. Мультиетнічні території є предметом детального вивчення мовознавців. Протягом останніх років спостерігається тенденція системного дослідження інтерлінгвальних просторів. В умовах "світу без кордонів" особливої актуальності набуває проблема міжкультурної комунікації. Завдяки інтенсифікації міжкультурної взаємодії відкриваються нові види і форми спілкування, головною умовою успішності яких є взаєморозуміння, терпимість і повага до різних культур.

Вивченню проблеми міжкультурної комунікації присвячено велику кількість наукових досліджень вітчизняних і зарубіжних учених. Саме поняття міжкультурної комунікації виникає в середині ХХ століття і пов'язане з іменами таких вчених як К. Клакхон, А. Кребер, Р. Портер, Д. Трагер, Л. Самовар. Теорії міжкультурної комунікації, що намагалися пояснити даний феномен з різних точок зору розробляли дослідники К. Бергер, С. Гантінгтон, Е. Гірш, Г. Гофстеде. Так, Ю. Рот доводить, що міжкультурна комунікація - це соціальний феномен, сутність якого полягає у конструктивній чи деструктивній взаємодії між представниками різних культур (національних та етнічних), субкультурами в межах чітко визначеного просторово-часового континууму. У центрі міжкультурних взаємодій перебуває людина як носій загальнолюдських універсали і культурних особливостей. Ця людина діє й взаємодіє з іншими на основі цих універсали і особливостей у великій кількості контекстів спілкування [1: 226]. Н.С. Кирабаев доводить, що інтенсивність глобальних взаємозв'язків сприяє швидкому розповсюдженню на більшій частині планети тих типів культури, знань і цінностей, які сприймаються як найбільш ефективні, оптимальні або просто розумні для задоволення особистих і суспільних потреб [2: 300]. А. В. Кузьмін дійшов висновку, що внаслідок процесу інтеграції окремих етнічних культур у єдину світову культуру відбувається глобалізація культури. В міжкультурній комунікації це відбивається через розширення контактів між державними інститутами, соціальними групами й індивідами різних країн та культур, запозиченні культурних цінностей та зміні культурного середовища внаслідок міграцій [3: 210]. Так, лінгвістичні аспекти проблеми вивчають Е. Голл, С. Тер-Мінасова, М. Бергельсон. Так, Ф. С. Бацевич у своїй книзі подає наступне значення міжкультурної комунікації – це спілкування носіїв різних культур, які послуговуються різними мовами [4: 245]. О. П. Кучмії обґрунтував, що процес взаємодії культур, як правило, є довготривалим явищем (не менш декількох десятиліть) [5: 35], та ін.

Мета статті полягає у характеристиці особливостей деяких аспектів міжкультурної комунікації.

Для того, щоб відбувся акт комунікації, комунікантам необхідно мати певну загальну основу – спільну мову. Володіння мовою забезпечує можливість спілкування, тобто здатність того, хто говорить утворювати граматично правильно побудовані словосполучення і завдяки цьому брати участь у комунікативному процесі, що характеризує мовну компетенцію комуніканта.

Для реалізації акта комунікації в процесі реального спілкування необхідно, щоб розуміння сутності висловлювання комунікантом було адекватним сутності, яка закладалася в момент зародження висловлювання. Особливим видом комунікації є спілкування між носіями різних мов і різних культур. Співставлення мов і культур виявляє не тільки загальне, універсальне, але й специфічне, національне, самобутнє, що зумовлене розбіжностями в історії розвитку народів [6: 5].

Інтеркультурна комунікація має бути суттєвою складовою частиною занять з іноземної мови. Втручання в ситуації багатомовності та багатокультурності сприятиме подоланню питання мовних розбіжностей. Прийняття такої концепції надає водночас можливість шляхом контактів з іншими мовами та культурами більш свідомо сприймати специфіку рідної мови та культури. Поняття культури не звужується при цьому до національних характеристик, а розглядається як сукупність звичаїв та звичок певних груп людей, що суттєво відрізняють їх від інших груп. Отже, інтеркультуральність є поряд з прагматикою (включаючи невербальні та паралінгвістичні аспекти) домінуючими та необхідними вимірами комунікативного заняття з іноземної мови, метою якого є прищеплення учням, з одного боку, мовленнєвої впевненості, а з другого – інтеркультурної чутливості, що робить можливою успішну комунікацію. Поняття інтеркультурної комунікації отримало в останній час особливе поширення в німецькому мовному просторі. З-поміж розбіжностей творчих підходів до проблеми з боку зарубіжних

(Г. Крумм, Ф. Гіннекамп, А. Вірлахер) та українських (П. Донець, Т. Комарницька) [7: 384; 8: 72] простежується певна ідентичність в тлумаченні самого явища, а саме: існування різних культур; тісний взаємозв'язок культури та комунікації; учасники комунікації є завжди носіями певної культури; елементи культуральності знаходять свої відображення у комунікації; схожі культури полегшують комунікацію, різні – ускладнюють її.

В германістиці останніх років все більше закріплюється поняття "інтер-культуральної германістики" як певної науки, що досліджує німецьку мову та німецькомовні культури.

Філологічні контури інтеркультуральної германістики охоплюють такі аспекти, як: німецька мова та її засвоєння як іноземної мови; німецька література як література чужої культури; німецьке країнознавство; ксенологія (дослідження інтеркультурних розбіжностей).

Для спеціалістів з фаху "Німецька мова як іноземна мова" постають питання не тільки дослідження і впровадження німецькомовних культур, але й підготовка їх до професій, в яких вони виступають як посередники культури.

Поняття інтеркультуральності знаходить свій прояв в процесі виконання літературного перекладу, при цьому мета перекладу (в чужоземномовних філологіях) має полягати не тільки в передачі відповідної інформації в процесі аналізу літератури другої культури, але і в творчому поводженні з мовою літературних текстів. Однією із перших передумов цього мусить бути поняття цілісності тексту як по відношенню до оригіналу, так і до перекладу. Цілісність означає при цьому певний когерентний утвір, окремі конституенти якого підпорядковані значенню цілого. Значення конститuentів може бути визначено лише з їх контексту порівняно з цілим текстом. Це стосується як безпосередньо лексико-семантичних одиниць тексту, так і його граматичних особливостей [7: 6].

Зразки, форми та норми суспільного співжиття, тобто те, що ми в широкому розумінні називаємо "культурою" виникають у зв'язку з соціальними діями. Ці соціальні дії є переважно мовно фіксованими. Мовленнєва діяльність є формою соціальної діяльності. Зразки та форми соціальної та мовленнєвої діяльності зберігаються в мовних знаннях індивідуума як нашарування попередньої діяльності і можуть бути використаними в процесі редефініції, тобто повторного визначення. Соціальна та мовленнєва діяльність можуть змінюватися, якщо в межах певної культури змінюються соціальні контакти або умови комунікації. Мовні форми контакту між двома культурами дають соціолінгвістам змогу реконструювати історію цього інтеркультурного контакту і зрозуміти краще його сьогоденні форми.

Певні передумови для успішного вирішення питань, пов'язаних з міжкультурною комунікацією створює лінгвокраїнознавство, де країнознавчі відомості мають не лише загальноосвітнє значення, але й дають знання про країну, її історію, культуру, економіку, спосіб життя її населення, що має вихід у міжкультурну комунікацію. Під цим кутом зору першочергове значення мають країнознавче орієнтовані фразеологізми, оскільки фразеологічні одиниці (ФО), що мають країнознавчу спрямованість, відрізняються суттєвими особливостями, незнання яких ускладнює спілкування на іноземній мові, понижує комунікативну компетенцію учнів. Деякі із таких фразеологізмів можуть бути єдиним позначенням явищ і фактів у країні, мова якої вивчається.

У фразеології сучасної німецької мови є цілий ряд ФО з компонентом *Schwein*. Так, вираз *jmd (er) hat Schwein* означає, що "комусь (йому) таланить, він має щастя" і сягає ще часів середньовіччя, коли під час рицарських турнірів або змагань стрільців найбільшим виграшем було поросся. Ця домашня тварина була у німецькому ареалі символом добродійності та багатства. Розуміння багатьох фразеологізмів сучасної німецької мови потребує глибокої обізнаності з історією та культурою німецького народу, а вживання таких ФО є досить специфічним і не знаходить аналогій у інших мовах, наприклад: *ab nach Kassel!* – геть! забирайся (в Кассель); *rangehen wie Bl ь cher* – діяти рішуче (як Блюхер); *den alten Zopt abschneiden* (букв. відрізати стару косу) – облишити старі звички, традиції; *Gang nach Kanossa* – (принизливе) прохання про помилування; *fluchen wie ein Landsknecht* – лаятися на чому світ стоїть (як ландскнехт); *alter Schwede* – (старий) шахрай, друзяка; *der Alte Fritz* – старий Фріц; *der Eiserne Kanzler* – Отто фон Бісмарк; *der blaue Montag* – блакитний понеділок (неробочий день); *blauer Brief* – блакитний лист (лист неприємного змісту); *fluchen wie ein Bierkutscher* – лаятися як пивний візник [7: 8].

Одна з особливостей інтеркультуральної комунікації полягає в тому, що учасники такої комунікації сприймають слово як поняття, яке виражає певні культурно-специфічні відносини та зв'язки; останні виникають як наслідок попередньої діяльності в межах окремої.

Асоціації вказують також на культурно-специфічні звички як у поведінці, так і у мисленні. Вони свідчать про те, що поняття певного суспільства (співтовариства) структурно пов'язані з цілком іншими специфічними поняттями; отже в межах цього суспільства виникають певні зв'язки (взаємини), які зумовлені відповідними культурними процесами, що відбуваються або вже відбулися.

Геополітичні, економічні та культурні зміни, яких зазнала Європа знайшли відбиток у всіх мовах і їх ідіомах континенту, не залишивши, у свою чергу, осторонь і мовні ідіоми Закарпаття, де знаходяться в безпосередніх контактах нормативні та діалектні варіанти української, угорської, російської, словацької, німецької, румунської та інших мов. Тут зустрічаємо практично всі види міжмовних контактів, які

описуються в інтерлінгвістиці, їх розмаїття, багатомовність і мовленнєва активність дають можливість оцінити величину міжмовного контактування разом з його інтенсивністю.

Міжмовні контакти цього регіону є спадком минулого і, очевидно, існуватимуть ще тривалий час.

Зразу після прибуття в нові місця поселення німецькі колоністи побачили поряд з іншою природою також людей, які відрізнялися одне від одного мовами, одягом, взуттям та іншими культурними особливостями. Деякі з цих особливостей знайшли свій відбиток у німецьких говірках тих часів, коли німці ще були монолінгвами. Своїх сусідів вони називали *ru'ssinən / ros'nakən / ru'tena* - місцеве українське населення, *ugərtən / ugrən / ma'dja:rən* - угорців, *slo'vakən / 'toxtən* - словаків, *va'laçən / 'vləçən / ru'menə* - румунів.

Німці самі називають себе поряд з *'taitS, 'taitSi – wn* – німці, *'pem* – "боємці", *'tsibtserə* – "цібцери", також об'єднуючою назвою – *'Svob -'Svo:vü* – "шваби" (для позначення всякого нащадка німецьких колоністів) [9: 52].

Уже на початковому етапі контактування німецькі поселенці запозичили деякі етнологізми, які служили для позначення реалій сусідніх етносів, наприклад, нім. гов. *'hunja* > укр. гов. *'huna* – гуня; нім. гов. *'guba* > уг. *guba* – "накидка, виготовлена із білої або чорної овечої шерсті", нім. гов. *gatjən*, > уг. *'gâfâ*, укр. гов. *'gat'i – gat'i* < уг. *gatyá* – "штани із льону", нім. гов. *botS'korn* > уг. *'botSko:r*, укр. гов. *batS'käre* – бочкори < уг. *Boçskor* – "вид саморобних мокасинів", нім. гов. *'tSeres* > укр. гов. *'tSeres* – черес – "широкий кожаний". Ці та інші етнологізми служили німцям для позначення українських говіркових і угорських етнореалій, проте самі вони їх не використовували. Із зростанням кількості німецьких мультилінгвів спостерігаються якісні ознаки толерантності населення до культур етносів, що мешкають поруч у маргінальній смузі або в інтраєритеріальних мовних острівцях чи анклавах. Так, наприклад, загальний вжиток отримало вітання нім. *kə'loxpt sai* 'jesu 'kristi! > укр. гов. *'slava* 'isusu 'çrestu "Слава Ісусу Христу"; дорослу жінку вітають словами нім. *'kis ti 'hânt!* > уг. *'kezet* 'tSokolom! "Цілую ручки". На святий вечір німці готують *'painərtiS* – "стіл /вечеря з дев'яти страв". Цей звичай вони перебрали від місцевого українського населення, коли на святий вечір сервірують обов'язкові дев'ять (дванадцять) страв. Щоб захистити новонароджену дитину від нім. гов. *'Slachtü* 'a:V > уг. *'gonos* 'semek > укр. гов. *'pylli* 'otSi – "поганих очей" у всіх етносів краю використовують *'əliSvåse* – "гашену воду" > укр. гов. *'vuhleke* – "вуглики" > уг. *'oltot* 'se:n [10: 37].

Проживання в умовах мультиетнічного простору вимагає від етнічних меншин, через необхідність міжетнічної комунікації, засвоювати мову домінанти. Отже, поступово німці Закарпаття здобули ординарні знання українських говіркових, угорських мовних ідіомів та української і російської літературних мов. При вживанні другої (третьої) мови німців за вимовою не відрізнити від етнічних угорців чи українців. За межами сім'ї німці Закарпаття переважно спілкуються українською говірковою, угорською мовними ідіомами або українською рідше російською літературними мовами.

Міжмовна взаємодія відбувається на лексико-семантичному рівні як експліцитно, так і імпліцитно. Особливо це явище проявляється у вживанні фразеологізмів і калькуванні їх словесного складу. Наприклад, нім. гов. *is fâ'Svundü vi a 'kSolenü* 'gåul > укр. гов. *pro'pâç he 'kradenej* 'kyn' > уг. *'eltynt* mint â 'lorot 'lo – "безслідно зник"; нім. гов. *'Stils* 'vosü 'veSt tü 'ufwr > уг. *'tSendeS* 'viz 'pärtot 'moS > укр. гов. *'teça* 'voda 'berēh 'meje – "тиха вода берег мие" [10: 42]. З позиції лексикології переклад даних фразеологізмів не є характерним. Проте, в умовах перманентних міжмовних контактів спостерігається явище, яке свідчить не лише про міжмовну взаємодію, але й про міжкультурну.

Висновки. Таким чином, асоціація слів, їх сприйняття є відзеркаленням специфіки культури. Вони відображають певні історичні процеси і несуть у собі країнознавчу інформацію, на що необхідно звертати особливу увагу при вивченні іноземних мов.

Перспектива подальших досліджень полягає у розробці моделі формування готовності до міжкультурної комунікації у майбутніх вчителів іноземних мов та експериментальної перевірки її ефективності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Рот Ю. Межкультурная коммуникация. Теория и тренинг / Ю. Рот. – Москва : ЮНИТИ-ДАНА - 2006. – 223 с.
2. Кирабаев Н. С. Глобализация и мультикультурализм / Н. С. Кирабаев. – Москва : Издательство РУДН - 2005. – 332 с.
3. Кузьмин А. В. Миграция : проблемы межкультурной коммуникации / А. В. Кузьмин . - Улан-Удэ : Изд-во ВСТГУ - 2006. – 215 с.
4. Бацевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики : Підручник / Ф. С. Бацевич . – Київ : Видавничий центр "Академія" - 2004 . – С. 344.
5. Кучмій О. П. Межкультурні комунікації : структура і динаміка процесів / О. П. Кучмій // Культура народів Причорномор'я . – 2003. – № 37.
6. Осипов П. І. Про деякі аспекти міжкультурної комунікації / П. І. Осипов // Психолого-педагогічні та лінгвістичні аспекти викладання мовознавчих дисциплін у вищій та середній школі : матеріали наукової конференції . – Миколаїв : МФ НаУКМА, 1998. – 216 с.

7. Донец П. Н. Основы общей теории межкультурной коммуникации / П. Н. Донец . – Харьков : Штрих, 2001. – 386 с.
8. Комарницька Т. М. Міжкультурна компетенція – передумова успішної міжкультурної комунікації / Т. М. Комарницька. В : Мова і культура . – Київ, 2008, С. 72–77.
9. Melika G. Interkulturelle Wechsekwirkung im multiethnischen Transkarpatien / Melika G., Hvozdyak O. // KARPATEN beeren. Bairisch-österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainisch-rumänischen Waldkarpaten. Hrsg. S. Gaisbauer, G. Scheuringer – Linz, 2006. – S 51-65.
10. Гвоздяк О. Auswirkung der lingualen Interferenzim multiethnischen Raum von Transkarpatien (Ukraine) / О. Гвоздяк // Сучасні дослідження з іноземної філології : Збірник наукових статей . Випуск 2. – Ужгород : ТОВ "Борнео", 2004. – С. 36-44.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Rot Y. Mezhhkulturaia komunikatsia. Teoria I trening / Y. Rot. – Moskwa : YUNITI-DANA – 2006. – с. 223.
2. Kyrabaiev N. S. Globalizatsia I multikulturalizm / N. S. Kyrabaev. – Moskwa : Izdatelstvo RUDN – 2005. S. 332.
3. Kuzmin A. V. Migratsia : problemy mezhhkulturnoi komunikatsii / A. V. Kuzmin. – Ulan-Ude : Uzd-vo VSTTU – 2006 . – S. 215.
4. Batsevych F. S. Osnovy komunikativnoi lingvistyky : Pidruchnyk / F. S. Batsevich . – Kyiv : Vydavnyzhyi tsentr "Akademia" – 2004 . S. 344.
5. Kuchmiy O. P. Michkulturni komunikatsiyyi : struktura I dynamika protsesiv / O. P. Kuchmiy // Kultura narodov Prichernomor'ya . – 2003 – № 37.
6. Osipov P. I. Pro deyaki aspekty mizhhkulturnoi komunikatsiyyi / P. I. Osipov // Psichologo-pedagogichni ta lingvistychni aspekty vykladannya movoznavchych dystsyplin u vyshchiiy ta seredniy shkoli : materialy naukovoi konferentsiyyi . – Mykolayiv : M.F. NaYKMA, 1998. – 216 s.
7. Donets P. N. Osnovy obshchey teorii mezhhkulturnoi komunikatsii / P. N. Donets . – Harkov : Shtrih, 2001. – 386 s.
8. Komarnytska T. M. Mizhhkultura kompetentsia – peredumova uspishnoyi mizhhkulturnoyi komunikatsiyyi / T. M. Komarnytska. V : Mova I kultura . – Kyiv, 2008, S. 72–77.
9. Melika G. Interkulturelle Wechsekwirkung im multiethnischen Transkarpatien / Melika G., Hvozdyak O. // KARPATEN beeren. Bairisch-österreichische Siedlung, Kultur und Sprache in den ukrainisch-rumänischen Waldkarpaten. Hrsg. S. Gaisbauer, G. Scheuringer – Linz, 2006. – S 51-65.
10. Gvozdyak O. Auswirkung der lingualen Interferenzim multiethnischen Raum von Transkarpatien (Ukraine) / Gvozdyak O. // Suchasni doslidzhennya z inozemnoyi filologiyi : Zbirnyk naukovykh statey . Vypusk 2. – Uzhgorod : TOV "Borneo", 2004. – S. 36-44.

Матеріал надійшов до редакції 22.05. 2013 року.

Словеская О. Б. Особенности аспектов межкультурной коммуникации.

В статье освещена роль межкультурной коммуникации при изучении иностранных языков. Коммуникативный подход к изучению языка способствовал перемещению интереса к речевой коммуникации и условиям, обеспечивающим ее успешное протекание. Определено, что интеркультурная коммуникация характеризуется пониманием и взаимопониманием, т. е. понимать чужое и одновременно быть понятным, общаясь на чужом языке. Сделан вывод, что ассоциация слов, их восприятие отражают специфику культуры, определенные исторические процессы и несут в себе страноведческую информацию, что следует учитывать при изучении иностранных языков.

Sloniovska O. B. Peculiarities of Intercultural Communication Aspects.

The article highlights the role of intercultural communication in the foreign languages. The communicative approach to language learning has facilitated the transfer of interest in the speech communication and the conditions for its successful course. It is determined that the intercultural communication is characterized by understanding and reconciliation, to understand the strange and yet to be understood, speaking a foreign language. Lingvostranovedenie creates certain prerequisites for the successful resolution of issues related to intercultural communication where geographic information is not only secondary importance, but also provides knowledge about the country, its history, culture, economy, way of life of its population has access to intercultural communication. From this perspective, the priority importance of country-oriented phraseological units as phraseological units with geographic focus, different material characteristics, the ignorance of which makes communication in a foreign language, reduces the communicative competence of students. Some of the following phraseology may be the only indication of events and facts in a country whose language is being studied. Interlingual interaction occurs at the lexical-semantic level both explicitly and implicitly. This phenomenon is particularly evident in the use of phraseology and tracing their verbal composition. Linguistic forms of contact between two cultures allow linguists to reconstruct the history of intercultural contact and better understand its current form. It is concluded that the association of words, their perception reflect the specific culture, certain historical processes and carry geographic information and should be considered in the study of foreign languages.